

Tünődés Eörsi István írása fölött

Frankfurton át, hazafelé?

„Magyarország hagyományosan olyan ország, amelyet lelki sérülés nélkül csak humoristák viselhetnek el.” Eörsi István ezzel a szellemesnek – talán önironikusnak? – szánt poénnal kezdi „helyzetjelentését” a Népszabadság október 9-i számának hét végi mellékletében. A cikk – ebben egy pillanattal sem kételkedem! – a Die Zeit „felkérésére íródott”, de a tekintélyes német hetilap áldását adta az „előközlésre”, így aztán itthon is megtudhatjuk, mit gondol egy hazánkfiá idehaza rólunk, odaáttra szánva. Eörsi ad egy frappáns öszszefoglalót a magyar történelemből (meg egy kicsit az irodalomtörténetről is, ha már egyszer Frankfurt „elé” akar harangozni a dolgozat) – természetesen a honfoglaláson kezdve és napjaink osztorozásán végezve a dolgot –, így aztán – gondolom – bármely humánus, liberális, racionális stb. nyugati olvasó meg lehet győződve: normális ember számára Magyarországon lehetetlen az élet. A szöveg egyébként szokotlanul „visszafogott”, még a szerző írsaira olyannyira jellemző szarkazmus és fel-feltörő indulat is csupán imitt-amott – és hangfogón át – hallik, mintha az amúgy nagyon célra tartó mondandójának a tónusával is azt sugallná: tárgyyszerű ő a végtelemségig, és dehogyan akar éppen most ártani ennek a ritka lehetőséghez jutott hazának. Mondhatnám úgy is: „megejtő objektivitással” sorolja elő és vázolja föl – természetesen e gondolkodásmód történelmünkre vonatkozó érvrendszerével együtt – mindazt, amit a honi szellemi és politikai élet hozzá „közel álló” emberei dühödt és lejáratozó számításokkal fogalmaznak meg itthon és a nagyvilágban szinte naponta, a demokratikus, humánus értékek feltételeként és óvásának a nevében persze.

Eörsi István első tétele úgy hangzik, hogy ennek az országnak a történelme már-már neveségesen nyomorúságos, „Szent Koronával” (így, idézőjelben persze), Trianonnal, tenger nélküli ellentengernaggyal, a kommunisták építette kapitalizmussal, no meg a szélsőjobboldali szövetkezett fiatal demokratákkal és a hazudós történelmekönyvekkel együtt. Az „atavisztikus gondolkodási formák reneszánszát” – s ez már alighanem a második tétel – az értelmiségnek a forradalom leverése utáni hatalommal megkötött „különbekéjéből” fakadt rossz lelkiismerete, illetve a rossz lelkiismeret 1989 után való kompenzációs kísérlete segítette elő a leginkább, amiben aztán népiesek (mindig így írja) és urbánusok egyként ludasak voltak, de mégis sokkal inkább a „népiesek”, a felelősségük mértéke pedig pláne nem vethető össze. Amíg ugyanis az „urbánus” csoport „nem került szembe az új idők követelményeivel, mert eleve nyugati orientációjú volt”, addig a „népiesek” csak azt a Csurkát voltak képesek kihordani, akinek a nevét a szerző még leírni is rühelli, de azért természetesen leírja, immáron sokadszor. Nem is tehet más, hiszen ennek az országnak a szellemi „fertőzöttségére” nincs más bizonyítéka. Ha valami neki nem tetszik a „másik oldalon”, arról előbb vagy utóbb ki fogja deríteni, hogy ott Csurka szelleme kísért. Az ő (mármint Csurka) fölfogása szerint a magyar csak azért nem pusztult el eddig, mert megtanult alkalmazkodni az idegen körülményekhez – ezt tette Kádár János országlása idején is –, őrizte lelke legmélyén az ellenállás szellemét, e „magyar karaktert” nem értő „izgága” ellenzékiek pedig csakúgy zsidók vagy zsidó szellemiségűek voltak, miként a velük egy „titkos megegyezésen alapuló munkamegosztással” összejátszó kádári kommunizmus apparátusa, a liberalizmusról és a mögötte álló nemzetközi nagytőkéről már nem is beszélve. E tanok hirdetői azok – folytatja a szerző –, akik szerint Frankfurton monopóliumot élvez a holokausztirodalom, ezek ítélnék el „minden kisebbségi kultúrát, magatartást és sorsot, mégpedig »nem magyar« minősége miatt”, de leginkább csak antiszemiták, s – jól fülel, Európa! – ezekkel működik együtt a magyar kormány. Eörsi István és elváratai – miként ez a cikk is – két dolgot akarnak (mondjuk, 1998. május 10-től) mindenáron, éjt nappallá téve a

honi szavazó és a külföldi olvasó – főként a véleményformálásra, esetleg a Magyarország sorsát befolyásoló döntéshozatalra is képes olvasó – fejében verni: ez az egyik. (A másíkról később.)

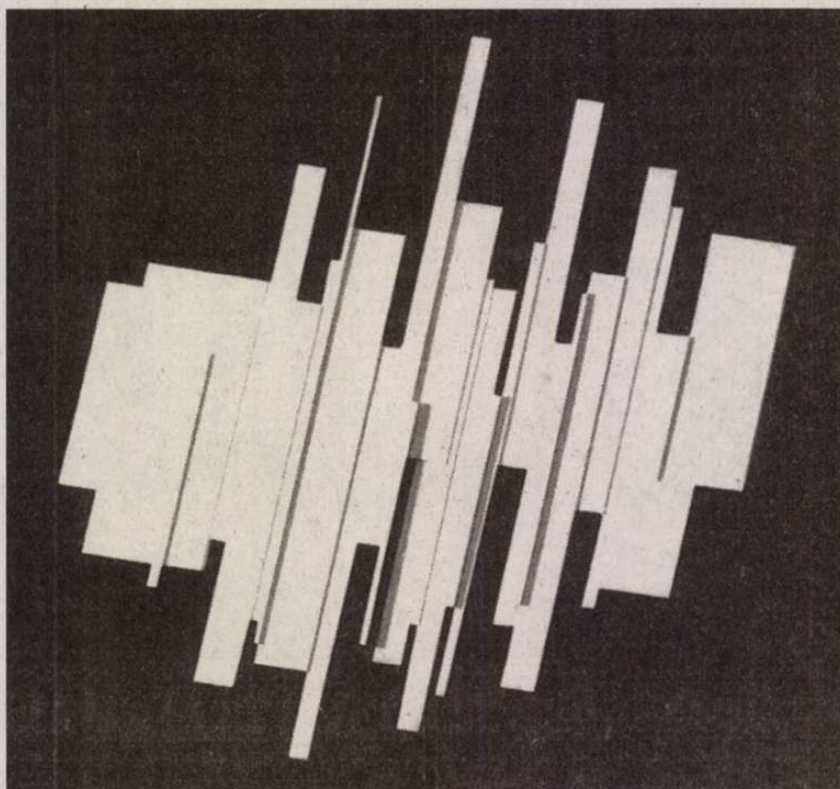
Szó se róla: Csurka a maga hentelelő, rövidre zárt filippikáival igen jó szolgálatot tesz Eörsinek és a vele egy oldalon állóknak – a Demszky elleni akciójával például alighanem a főpolgármester és az SZDSZ népszerűségének némi emelkedését is éppúgy elintézte, mint az 1993-94-es tévéhíradó a Horn Gyulát meg az MSZP-ét –, de én azt hiszem, hogy a szerző eszmefuttatása nemcsak nagyon átlátszó, hanem bizony hátasó gondolatoktól is terhelt. Függetlenségének látszatára ugyan igen-igen ügyel, még úgy is tetszhet, hogy a gazdasági és a politikai elit valamennyi csoportja megkapja itt a maga beosztását (törvényesen vagy törvénytelenül, gazdagodni akar mindegyik – mondja), de ezen nincs is csodálkozni való. Eörsi István kérelmetlenül éles eszű és karakán lélek, megvan az ő véleménye mindenkiről és mindenről. Volt már neki bája Sztálinnal (igaz, őt előbb el-siratta – de hát istenem, nagyon fiatal és tapasztalatlan volt még akkor) és Rákosi-val, Kádárral és Aczéllal, Csoóri Sándorral és Tamás Gáspár Miklóssal, saját pártjával és a római pápával, talán csak Allen Ginsberggel és Lukács Györggyel nem volt baja soha. A legtöbb problémája szemléletmód Magyarországon van. Kibírhatalannak és elviselhetetlennek tartja úgy, ahogy van, az egészet, s igyekszik is ezt világgá kürtölni minden adandó alkalommal. Ehhez nagyon kézzre jön a Csurka, akitől lehet (látszólag) rettegni, s akivel példálózva minden elmondható: a végzetes (ezeréves?) baj is, meg az egyetlen lehetséges terápia is. Független gondolkodóként mondja mindezt persze, de azért mégis egy meglévő (vélem, ha a sors úgy hozza, akkor megint két) párt ér-

dekéhez igazítva a jövődőt. (Ebből következik majd aztán a másik végeznivaló.)

Ha ugyanis már, összeszövén az összeszamosandókat, ember és a világ előtt bebizonyítottuk, hogy Csurka „intellektuális csomagja” és a legnagyobb kormányzó párt szellemi tradíciója – s persze poli-

tívának élte meg.” Nyilván így éli meg ma is – rossz közérzettel ugyan, de bizakodva és nyugati piacot keresve (részben találva) „művészi termékei számára”. Baj ugyan ezzel a „vonallal” is akad – képviselői morális foltossá és talán túlságosan is apolitikussá váltak a kádári korban –, de nyil-

ségének tekintetében”, a népi tábor meg amúgy is már „régén felhagyott az értékteliséssel, pusztán valamiféle nacionalizmussal, irredentizmussal és rasszizmussal dústított parasztromantikus ideológiát képvisel a médiában és a kocsmákban” – szemben persze az urbánus-polgári irodalommal,

MATZON AKOS RELIEFJE

tikai törekvése – voltaképpen egy-kutya (Eörsi az írás végén a szélsőjobboldal pártjairól beszél többszám, de nem mondja meg, hogy a Szabó Berci csapatára gondol-e másodikként, vagy a Fideszre, mint tette azt anno Kornis Mihály), akkor már csak föl kell mondani az ország (irodalmának) az „igazi” történetét. Jön ez is természetesen. „Magyarországon a modern polgári irodalom egy századunk elején alapított folyóiratból eredezteti magát, mely a programatikusan »Nyugat« nevet viselte. Ez az irodalom az élet polgárosodását tekintette legfőbb feladatának. Az urbánus tábor tehát a nyugati integrációt kulturális hagyományok által megszentelt perspek-

tíváló, hogy az igazi történelem velük kezdődött itt e honban, ezért aztán velük is kell hogy „véget érjen”. A többi reszti. Mert a magyar nemzeti tudat mindig olyan értékrendet kreál magának, amely „átdolgozza, olykor maga alá is gyúri az elfogadott világirodalmi hierarchiákat” (eddig nem tudtam, hogy ilyen is van), itt a „legnagyobb lángelmék is provinciális mágneses térbe helyeződtek” rendre, valamirevaló dráma és filozófia pedig sosem született ezen a tájon. Minálunk még a „XIX. század zseniális magyar lírikusai is messze elmaradnak legnagyobb nyugat-európai kortársaik, mondjuk Heine és Baudelaire mögött az érzület és a gondolkodás modern-

amely „egyre-másra termeli ki az új tehetségeket”. A dolog nyilván történelmileg „így alakult”, mint Kádár szerint az egypártrendszer, erről senki „mai győztes” sem tehet, mint ahogy természetesen az is szükségszerű volt, hogy 1989-1990-ben meg kellett egyezni a régi hatalom képviselőivel. Ezt kell tudni rólunk a múltat és fejlett Nyugaton, s nyilván csak a vak nem látja ezek után, hogy mi is hát itt a teendő.

Vannak persze valós elemek is Eörsi István okfejtésében (mi nem teremtetünk akkora filozófiát, mint a németek, a népi irodalomról is minden épeszű ember tudja, hogy a régi formájában folytathatatlan ma már, s az is tény, hogy a modernizáció és az identitásörzés reánk kényszerített parancsa gyakorta szembekerült), csak hát szemérmetlenül süt az egészről a magyar történelem és kultúra jó részének a lesajnálása, meg a jól kö-rülírható politikai szándék. Ez utóbbi úgy szól, hogy itt az értékek teremtésére, méltó megbecsülésére, a provincializmussal szakított integrációra, no meg a félelmektől mentes életre némi esély is csak akkor lesz, ha ezt a szélsőjobboldal kokettáló, „Szent Koronát” imádó, a feneké alatt is bankbetéket tartó agresszív és intoleráns bandát végre-valahára sikerül elzavarni a jó fenébe, s természetesen azok kerülnek a polcra mindörökké (de legalábbis jó hosszú időre), akik mindezen szükségességéről már időtlen idők óta gyözködik a vágyott és imádott Nyugatot. (Ahogy majd tíz esztendeje mondotta TGM: vagy Muca lesz itt, vagy demokrácia.) Magya-

Amerikai versenyfutás

Az amerikai elnökválasztások egyik fő eleme a gyorsaság, amellyel a jelöltek kiszimatolják az alkalmat a hatékony akcióra. A nép pszichológiája bizonyos ütemet kíván az alkotmányos elvek és a mindenkori divat között; van jelölt, aki akciója előtt már elkopik, bár egy pillanatra felélénkítheti a mezőnyt; van olyan is, aki kitartónak tűnik, de hiányzik belőle az utolsó nekifutáshoz szükséges elán; és van a zsúfú, akinek nem kell mást tennie, mint elmondania egy jól betanult mondatot. Ilyen volt a Reaganben már régen lappangó szó a Kremlről mint „gonosz birodalomról”, vagy Kennedy „Ich bin ein Berliner” kiáltása (az auch szó tanácsadóit törölték, mert a fiatal bostoni nem tudta németesen kiejteni). A nemrég meghalt John Kennedy mondatot volna akármik, akárhogyan, megválasztották volna...

Megkockáztathatjuk: a jelenlegi előfutamban jó helyezettek: George Bush, Albert Gore és még a szenátori szék várományosai, Hillary Clinton és Rudolph Giuliani is, rövidesen bukdácsolni kezdenek majd – mert túlságosan korán helyezkedtek. Tizenhárom hónappal a választások előtt zihálni kezdenek, rövidesen el-tűnik belőlük az újdonság varázsa, és nem tudnak majd eredetileg mondani. Elkopnak az apró csetepatékban, az ellenfelek csipkelődéseire válaszul, saját életük taglalásában. George Bush máris túl a célvonalon, minden pénz az övé, a választók könnyen meguntatják jóképűségét, dinasztikus tagságát, kezdeti arroganciáját. Mit tud még felmutatni a hosszú tizenhárom hónap folyamán, amivel tűzbe hozhatja a texasi milliósokat és az olajlobbit? Gazdag sarj marad, a szerencse fia. Hol itt a dráma, a hirtelen államférfiúi fellobbanás a szürkülő pályán?

Vagy Al Gore? Őt már Clinton elköptatta, hiszen viselnie kell az összes clintoni tett ódiáját, anélkül, hogy azt kritika tárgyává tethetné. Ami neki maradt, ahhoz ő nem különösebben mérvadó, azt mindenki vállalhatja. A „tudomány mecenéása”, az „elesettek gyámoltója”, „megegyezés a világ többi békebabjokával”, ezt McCain szenátor hihetőbben

mondhatja el. Az alelnöki szék ismét visszahull a félhomályba, a televízió fátyla mögé: az elnök marad a sztár. Kétséges, hogy a választási gépezet csodákat képes produkálni Al Gore esetében. A hosszú életű jelöltiség kitermeléi az unalmat.

Pat Buchanan ez a veszély nem fenyegeti. Mint a konzervatívok régi szószólója, Buchanan tábora nincs viszontagságnak kitéve, csupán azokban a periódusokban, mikor, mint Bush esetében, a republikánus párt kivételesen vonzó személyiséget mutat fel. Előbb-utóbb azonban valahol behorpad a személyi páncélje is, és Buchanan hívei visszatérnek a „szekértábor” belsejébe. Legközelebb néhányan ismét kiválnak. Ez a helyzet viszont Buchanan az örök vesztes kategóriába teszi, bár nyomást tud gyakorolni a pillanatnyi republikánus élűtóra. Ez alkalommal ismét előfordulhat ez a felállás, de komoly pozícióváltozást nem hozhat. Igaz, hogy egyre nagyobb szavazó tömegek mondanak le olyan elnökről, aki „szívvügyük” lehetne (Bill Clinton esete ezt cáfolni látszik!), de a szisztéma még nem érte el a kritikus határt, ahol az átlag amerikai, a nagy középosztály tagja lemondana a választásban rejlő mítosz erejéből. Egyszerűen nem képes másként látni a jelent és a jövőt. Ervényben marad a rutinemegoldás – és ezzel a „harmadik párt” állandó vonzereje azok előtt, akik valamely oknál fogva kilépnek egyszerűen a rutinból. Sikertük vagy hibás lépésük nem hagy bennük végleges tapasztalatot, legközelebb ismét játsszák az orosz rulettet.

Egy másik színpadon, amely egyelőre látványosabb, játszódik le a párviald, a New York-i polgármester, Rudy Giuliani és Hillary Clinton között az állam szenatori posztjáért. Az érdekesség itt nem annyira Hillary helyzete – többszörösen megcsalt feleség és talán bosszúálló feminista –, hanem hogy lehet-e ő az Egyesült Államok későbbi elnöke. Miért ne? Clinton botlása rövidesen feledésbe merül, Hillary vonzó nő, és politikai „üzenei” harmóniában vannak a modern követelményekkel: nem jön zavarba, mikor a divatos szlogenek skrupulózistól mentes változatait ki kell állnia.

De ugyanaz a túlzás észlelhető ő és ellenfele, Giuliani esetében, mint az elnökségre pá-

lyázó Gore-nál és Bushnál. Ez már Bill Clinton adaléka az Egyesült Államok politikai ethosához. Kiderül, hogy nincs határa a falka nekiramodásának, hogy akármít szabad mondani – és másnap még rálicitálni vagy az ellenkezőjét jelenteni ki. Hillaryra nem vonatkoznak a szabályok, úgy ront előre, mint egy feldühödött vad: a legközelebbi választáskor már senki nem ismerné nevét, most kell mindent latba vetni. Vagyis kihaszálná férje jó nevét a „kisebbségek” előtt, és közölni velük, hogy ő, Hillary nyolcadfizielen „néger származású” (!), de ősei házassági folytán zsidó is! Hogy Mrs. Clinton ilyen bejelentésekkel túlságosan elvetné sulykot? Igaz ugyan, hogy New Yorkot, melynek Hillary szenátora kíván lenni, a zsidó befolyás központjaként tartják számon, de éppen az izraelita közvélemény minősíti a bejelentést az opportunizmus hihetetlen fókának. Hol voltak a tanácsadók? Ez a „dupla eredet” nem elégíti ki senkit: egyrészt, az angolszász vezetésnek még mindig van némi mítoszi ereje Amerikában – legalábbis a legmagasabb posztok esetében –, másrészt köztudomású, hogy zsidók és feketék nem élnék harmonikusan együtt, és elsősorban New Yorkban nem! Ráadásul, Hillary férje óvatos politikáját is derékba törheti, mikor sikerül Jeruzsálemért mint Izrael nemzetközileg elismert fővárosáért. Hol marad az Egyesült Államok arábpolitikája, amelyet naponta patikamérlegre tesznek?

Míg New York izraelita választói ilyenformán nem lelkesednek „Senator Hillary”-ért, Giuliani polgármester azzal veti el a sulykot, hogy a bűnt és bűnhődést erősen hangsúlyozza mint új politikát. Igaz, ezt a lakosság megkönnyebbülten fogadja, de itt is az amerikai nagyvárosok helyzetét általánosságban kell tekinteni. Giuliani népszerű manapság New Yorkban, de mi lehet holnap Chicagóban, Los Angelesben, Denverben? Minden összefonódik: bűn és megtorlás, faji kérdés és külpolitika, kisebbség és a világirodalom „minden szabad” erkölce. Ne feledjük, míg a fenti játszmák folytak, a kongresszus minap megszavazta a szekták teljes jogi szabadságát. Egyhangúan! Mennyi kis és nagy kaput nyit ez ki...

Molnár Tamás

A cikket irodalomtörténetész szerzője először a Népszabadságnak küldte el. Ott jelen formájában és terjedelmében nem vállalták a közlést.

A szerző filozófus, egyetemi tanár

rán szólva: akkor lesz itt majd béke, nyugalom, mindenfajta másság pompázása és országos melegelettség, ha sikerül el javíthatatlanul röhejes náció ezeréves múltját végképp eltörölni, a nyereg alatt puhított hús – egyébként tökéletesen hamis! – emlékével együtt.

Eörsi tehát – most éppen – furfangos visszafogottsággal, de kökeményen szolgálja saját csapatának a napi politikai érdekeit, s még arra is van gondolja, hogy szava jó messzire hallatszon. Az csak az egyik baj, hogy lejáratozó kampányt folytat egy nemzetközi könyvvásár ürtügyén, van itt bizony más gond is. Ha jól veszem észre, akkor ő aztán valóban mindent elkövet, hogy – „elfogadott világirodalmi hierarchiává” útve a maga ízlését – a magyar irodalmat és kultúrát végképp kettészakítsa (én például föl nem foghatom, hogy mitől volna „urbánusabb” Babits Mihály, Ottlik Géza, Weöres Sándor vagy akár a Móróczról egykor remek esszéíró Esterházy Péter, mint – mondjuk – Illyés Gyula), azt meg alaposan össze-maszatolja, hogy mi is itt az igazi probléma. Nem csak Csurkának nincs ugyanis igaza, nincs bizony a cikk szerzőjének sem. Kádár népe 1961-62 után egy pillanatra nem gondolt arra, hogy ő most „alkalmazkodik”, az ellenállás szellemének melengtetése meg eszébe sem jutott, nagyon jól érezte magát abban a világban (ma is visszasírja), s morgolódni is csak a kenyér árának növekedésével egy időben kezdett. Nemzeti önbecsülését a forradalom emlékével együtt úgy kiveték-kicsempézték a lelkéből és az agyából, hogy annak nyoma sem maradt (bár Eörsi 1993-94 fordulóján – szintén német földön, ha jól emlékszem – éppen azért siránkozott, mert szerinte Kádárék a „nacionalizmus fölszámolásában” igencsak félmunkát végeztek). Pufajkázással meg a besugógyanú elhihetősévele és szavazóbázisra hatni ma sem lehet; mivel egyetlen értékmércéje az anyagi gyarapodás már vagy három-négy évtizede (erre idomfotó-tá!) megharagudni csak arra hajlandó, aki megzavargodik (vagy akiről sikerül ezt elhitetni), amíg ő nyomorog. Nem igaz hát, hogy ennek a társadalomnak – és az értelmiség jó részének – (nemzet)tudata provinciális volna, methogy „ilyenje” egyszerűen nincs is, éppen ezért természetesen félni sem kell tőle; nem fog a Csurka szavazóbázisa látványosan megnövekedni soha, rikkantson bár a vezér akármekkora. Kizárólagosan nemzeti frazeológiával itt sokra menni nem lehet (mondhatnám, mennél agresszívabb ez a verbalizmus, szélesebb körben annál kevésbé hatásos), meg szerencsére azzal sem, ha valaki álmalmban is a nacionalizmus és a rasszizmus veszélyéről óbogat. A magyarországi polgárosodás sikerének valóban súlyos erkölcsi-értékelvi hiányosságok az okozói, csak nem azok, amikről Eörsi István beszél. Eme hiányllyzat a nem létező magyar nemzet tudat (az összesűkűvéslről meg az „idegenfelismerő képességről” való szónoklás természetesen nem nemzettudat!) csak az egyik fontos komponens, ronggyá foszlott itt az emberi szolidaritás, a felelősségtudat, a tolerancia meg az értékelismerő-értékkiválasztó képesség is (szóval mindaz, amit szerzőnk is – okkal – reklamál). Mindennek – akár orvosi értelemben vett – rehabilitációja azonban nem sikerülhet sem a kádári kor félig-meddig való „modernizációsra” pingálásával (Eörsi ezt éppen nemigen teszi), sem a bűnök takarításával, az egész magyar történelem lefitymálásával meg pláne nem. Polgárosodni emberszabású módon, csak az emocionálisan is átéltető múlttól való közös tudásra, ha tetszik, egy pszichés elfojtásoktól mentes, egészséges (nem kritikátlan!) nemzeti önbecsülésre építkezve lehet itt Kelet-Közép-Európában, s pontosan ez az, amiben a szerző egyáltalán nem hisz. Számára a magyar nemzet tudat mindig kirekesztő szándékoktól volt terhelt, ezért a modernizációval szerinte ma is összeférhetetlen. Ez írásának végső üzenete. © Magyarországra mint csataterre tekint, szüntelenül lövészárkban éri magát, hozatná külföldről is a segédcsapatokat, elszántan lövöldöz, ha meg úgy hozza a hangulata, akkor gúnyosan nyelvet őlt az „ellenségére”. Elviseli az egészet, és tagadhatatlan, hogy jól bírja a harcot. Humorista ő, vagy lelki sérült – ezt döntse el, aki akarja.

N. Pál József